

участі у процесі підготовки фахівців всіх суб'єктів ринку – влади, освіти та бізнесу. Таким чином, для продукування наукових ідей та їх ефективній реалізації необхідно мінімізувати загрози, пов'язані із нововведеннями у сфері виробництва, законодавчо підтримати консолідацію розвитку трудового потенціалу у тріаді «освіта–наука–виробництво», надавши пріоритети бізнесу для його взаємодії з закладами освіти та науковими організаціями.

Список використаних джерел

1. Бендасюк О.О. Особливості розвитку трудового потенціалу України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки / О.О. Бендасюк // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 172–177.
2. Дуда Т.С. Трудовий потенціал підприємства: оцінювання та засоби підвищення ефективності використання / Т.С. Дуда, С.В. Попівняк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.3. – 395с.
3. Рапіцький Т.І. Концептуальні засади стратегічного управління розвитком трудового потенціалу України / Т.І. Рапіцький // Економічні науки : зб. наук. пр. Кіровоградського нац. тех. ун-ту. – Вип.18, Ч. I. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.br.com.ua/referats/Economical_topics/78014.htm
4. Andrusiv, U., Kinash, I., Cherchata, A., Polyanska, A., Dzoba, O., Tarasova, T & Lysak, H. (2020). Experience and prospects of innovation development venture capital financing. *Management Science Letters* , 10(4), 781-788. doi: [10.5267/j.msl.2019.10.019](https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.10.019)
5. Витвицький Я. С., Андрусів У. Я. (2015). Механізм управління підприємствами сфери виробництва будівельних матеріалів на інноваційних засадах . *Інноваційна економіка: науково – виробничий журнал*, 4'2015 [59], ТНЕУ, с. 12-20.

СОЦІАЛЬНА ЕКСКЛЮЗІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

М.О. Карп'як

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»

e-mail: marimusic@meta.ua

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації (ООН, 1993). Поряд з цим, сучасний різновекторний глобалізаційний процес із його суперечностями, а також численні трансформації економічних систем різних рівнів призводять до того, що значні верстви населення виявляються відчуженими від результатів економічного розвитку, фактично

«виключеними» або «відлученими» від процесів соціальних взаємовідносин, обмеженими чи позбавленими доступу до основних соціальних інститутів суспільства. Це проявляється у величезних розривах у доходах, дефіцитах участі, зокрема у споживанні, у ринку праці, у певних аспектах соціальної взаємодії і підтримки, що, своєю чергою, зумовлює поширення явища соціальної ексклюзії.

Сучасні процеси глобалізації вагомим чином вплинули на уклад життя як вітчизняної, так і міжнародних соціально-економічних систем. Трансформації економічних моделей у світі, відкриття кордонів, укрупнення та поява нових ринків – все це об'єктивно призвело до поглиблення процесів соціальної нерівності і, як наслідок, низхідної соціальної мобільності, зумовленої економічними факторами. У результаті поступово відбувалася деформація соціального статусу індивіда, що своєю чергою супроводжувалася зниженням рівня його соціальної захищеності внаслідок відсутності ефективних механізмів забезпечення реалізації основних конституційних прав і свобод.

Однією з ключових глобальних тенденцій, що спричинює поширення явища соціальної ексклюзії у світі, вважається зростання рівня безробіття та пов'язаного з цим процесу нерівності і бідності як його найвищої соціальної форми. Дослідники цих соціальних категорій визначають їх як загрозу суспільним потенціалам розвитку і стійкості. Проте не лише фактор бідності є основною глобальною причиною поширення явища соціальної ексклюзії. Існують ситуації, коли повністю забезпечені особи потрапляють у категорію «виключених» із соціальних процесів. Це зумовлюють наступні чинники, які також носять глобальний характер впливу. До них відносяться економічна і соціальна нестабільність у світі, викликана коливаннями фондових ринків та періодичними світовими економічними кризами, незбалансованість глобального ринку праці, зростання соціального розшарування. Всі ці глобальні чинники об'єктивно призводять до падіння життєвого рівня населення та формування процесів маргіналізації (від лат. *margo* — край, межа; *marginalis* – той, що знаходиться скраю, на межі) окремих соціальних груп.

У результаті вищеперерахованих чинників, а відтак тенденцій глобального характеру, у світі з'являються також нові маргінальні групи, які, як зазначають дослідники, «з різних причин опинившись поза природнім соціальним середовищем і не зумівши адаптуватися до нових спільнот, переживають своєрідну кризу самосвідомості» [1]. У силу специфічного способу життя цих осіб, а також характерної для них самоізоляції здійснення за ними соціального контролю є утруднене. Аналізуючи глобальні тенденції, що зумовлюють формування категорії «нових маргіналів», до останніх можемо віднести такі групи осіб:

1) особи, які в результаті економічних трансформацій перестали бути затребуваними на ринку праці, відтак вони вимушені перекваліфікуватися, а разом з тим, окрім професійного, також змінювати і свій соціальний статус;

2) особи, які бажаючи адаптуватися до нових соціально-економічних умов, шукають будь яку зайнятість для того щоб змогти вижити у час нестабільності;

3) мігранти, зокрема біженці, які потрапили у нове соціальне середовище, значна частина з яких опинилася в статусі безробітних, із відсутністю житла, достатньої кількості засобів та умов для існування.

Аналізуючи прояви явища соціальної ексклюзії у географічному аспекті можемо відзначити, що сьогодні її визначають ключовою проблемою у регіонах Східної Європи та Центральної Азії. Вважається, що у цій частині земної кулі саме проблема соціальної ексклюзії є наступною після бідності, а радше стоїть поряд з нею чи навіть корелює в силу багатовимірності останньої. Особи з низьким рівнем доходів часто позбавлені доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, матеріальних благ та можливості бути задоволеними життям, відчувати почуття власної гідності і користуватися іншими основними правами [2] і тому автоматично підпадають під категорію вразливих чи незахищених. Відтак поряд з бідністю ці соціальні групи, а також маргінальні спільноти частіше підлягають ризику бути виключеними з можливості на рівних брати участь у суспільному житті.

Здійснюючи оцінку соціальної ексклюзії у глобальному просторі за категоріями «ексклюзованих» або «виключених» соціальних груп, то до таких в основному відносяться: молодь, громадяни похилого віку, люди, котрі протягом довгого часу залишалися безробітними, особи з фізичними або психічними обмеженнями, етнічні меншини, біженці, внутрішньо переміщені особи та мігранти.

Окрім цього соціальна ексклюзія як явище набуває більшого розповсюдження у країнах та регіонах із низьким ступенем розвитку інфраструктурного забезпечення, оскільки за таких умов гостріше проявляється та зростає економічна і соціальна нерівність. Оцінка статистики інвестицій в інфраструктуру найбільш забезпечених та динамічних країн світу показує, що рівень їх вкладень в середньому сягає від 4 до 10 % ВВП. Натомість країни, які характеризуються низькими темпами економічного зростання, навпаки, виділяють величезну кількість ресурсів на перерозподільні заходи, які спрямовані на боротьбу не з причинами бідності та соціальної ексклюзії, а з їх наслідками [3].

Ще однією проблемою, яка яскраво характеризує соціальну ексклюзію та відноситься до її типових проявів у світі є дискримінація та пов'язані з нею явища, такі як ксенофобія та расизм. Особливо вони проявляються стосовно мігрантів та осіб тимчасово переміщених з інших регіонів країни. Запобігання поширенню цих негативних соціальних явищ, а зокрема відсутності толерантного ставлення та подекуди відвертої ворожості

стосовно мігрантів є однією з ключових проблем сучасного світу, яка має також вагомим економічне і політичне значення. За даними міжнародного експертного дослідження «Парламентарі світу про виклики сучасності», 48,6 % експертів серед загальносвітових глобальних проблем які вимагають першочергового вирішення назвали міжетнічні та релігійні конфлікти [4]. Цю ж проблему експерти поставили на друге місце у списку глобальних проблем людства.

Таким чином, глобальні виклики, що постають перед світовою та національними спільнотами, стимулюють суспільство до пошуку нових моделей соціально-економічного розвитку, здатних забезпечувати більший ступінь участі всіх громадян у соціумі, вимагають розробки і застосування таких конкретних механізмів, які дозволять кожній людині рівноправно впливати на всі сфери суспільного життя. Слід зазначити, що сьогодні ЄС проводить таку політику кооперації в соціальній сфері, яка спрямована саме на боротьбу з такими негативними соціальними явищами як бідність, нерівність, соціальна поляризація та маргіналізація. Зокрема, у цьому випадку основні зусилля також спрямовані на підвищення актуальності даної проблеми, пошук шляхів та можливостей для осіб, які потрапили у категорію соціально виключених повернутися до активної діяльності і знову бути залученими до соціально-економічних процесів у суспільстві. Характерними та найбільш дієвими напрямками допомоги соціально вразливим верствам населення є застосування різноманітних програм підтримки соціальних інновацій на основі надання інноваційних технологій у навчанні й освіті, сприяння у пошуку своєї ніші на ринку праці та відповідної зайнятості, яка б дала змогу таким особам найбільш повно реалізувати свій потенціал, а також налагодити соціальну взаємодію.

Список використаних джерел:

1. Овчарова Л.М. Причини та форми прояву соціальної ексклюзії у сучасному українському суспільстві // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/170.pdf>
2. Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Інклюзивний розвиток національної економіки як чинник подолання бідності / С. В. Тютюнникова, К. Л. Пивоварова // Бізнес Інформ. - 2018. - № 8. - С. 105-111. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_8_18
3. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи / О.Д. Прогнімак // Економічний вісник Донбасу. — 2018. — № 1 (51). — С. 187-197.
4. Проблема попередження проявів дискримінації, ксенофобії та расизму щодо представників новітніх міграційних спільнот / Аналітична записка / Електронний ресурс. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/problema-poperedzhennya-proyaviv-diskriminacii-ksenofobii-ta-rasizmu-schodo>